

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА:

**минуле, сучасне,
шляхи розвитку**

Збірник наукових праць

*Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету*

**Випуск 15
У 2-х т. Том I**

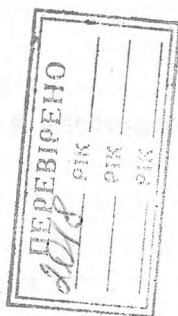
Засновано у 2000 році

Рівне – 2009

518214 н. л.

ЧИТ. ЗАЛ №1

102514

63.3(4Укр)-7

У45

9(С2)

ББК 63.3(4Укр)-7

У45

УДК 94(477)

Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Зб. наук. праць: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. У 2-х т. – Вип. 15. – Рівне: РДГУ, 2009. – Т. 1. – 258 с.

У збірнику вміщено статті науковців вищих навчальних закладів, присвячені розгляду історико-мистецької проблематики переважно західноукраїнських теренів. Певна частина матеріалу висвітлює різні грані теоретико-методологічних проблем українського мистецтва. Окремий розділ складають повідомлення, огляди та рецензії.

Для науковців, студентів, аспірантів та усіх тих, хто цікавиться вітчизняною історико-мистецькою спадщиною.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Виткалов В.Г.** – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Баканурський А.Г.	– доктор мистецтвознавства, професор (Одеса)
Бондарчук Я.В.	– кандидат мистецтвознавства, доцент (Острог)
Горпенко В.Г.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Захарчук-Чугай Р.В.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Іваницький А.І.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Кияновська Л.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Львів)
Овсійчук В.А.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Постоловський Р.М.	– кандидат історичних наук, професор (Рівне)
Граб О.В.	– кандидат мистецтвознавства, доцент (Рівне)
Ричков П.А.	– доктор архітектури, професор (Рівне)
Супрун-Яремко Н.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Рівне)
Троян С.С.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)
Федорук О.К.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Стоколос Н.Г.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)
Жилук С.І.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
СВ № 15560-4032 Р*

Упорядник тому: проф. **Виткалов В.Г.**

Рецензент: **Афанасьєв Ю.Л.** – доктор філософських наук, професор, зав кафедрою мистецтвознавства та експертної діяльності ДАКККІМ

Друкується за рішенням вченої ради РДГУ (протокол № 2 від 25 вересня 2009 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

Збірник зареєстрований Президією ВАК України як фахове видання з проблем культурології (постанова № 1-05/5 від 18.11.2009 р.) та мистецтвознавства (постанова № 1-05/4 від 14.10.2009 р.)

ISBN 978-966-8424-76-2

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2009

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ПРАКТИКА УКРАЇНИ У НАУКОВОМУ ВИМІРІ

Культуротворчі процеси в українській державі навіть в умовах політичної кризи демонструють достатньо різновекторну картину культурно-мистецьких та наукових уподобань, що знаходить свій вияв у широкій панорамі виставкової діяльності, проведенні численних фестивальних заходів (від фольклорного спрямування до найрадикальніших зразків молодіжної альтернативної музики), наукових презентацій тощо, свідченням чого є, зокрема й різноманітні науково-практичні конференції, де культурологічна проблематика залишається однією із важливих складових. Це зайвий раз засвідчує як актуальність культурно-мистецької тематики в широких колах громадськості, так і зростання культурного чинника в сучасному суспільному житті.

Матеріали, що знаходяться в руках читача, репрезентують наведене вище повною мірою.

До збірника „Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету” Вип. 15 (у 2-х томах) увійшли матеріали (мистецький вектор проблем) V Всеукраїнської науково-практичної конференції „Українська культура в добу глобалізаційних трансформацій”, проведеної в РДГУ на базі кафедри культурології 10-12 грудня 2009 року та окремі статті, надіслані вже після проведення цього заходу. Починаючи їх аналіз, зробимо декілька загальних зауважень.

У наших випусках й надалі збережено три розділи, що репрезентують основні напрями досліджень і охоплюють історико-теоретичний аналіз розвитку вітчизняного мистецтва в широкому полі виявів, його зв'язків із загальноєвропейськими культурними процесами та розділ наукових повідомлень, рецензій, оглядів тощо.

Зважаючи на перереєстрацію цього збірника Вищою атестаційною Колегією України як фахового видання з проблем мистецтвознавства та культурології і реєстрації його Міністерством юстиції України як Всеукраїнського видання, матеріали будуть розміщені в 2-х томах у кожному випуску, перший з яких концентрує мистецтвознавчий блок, а другий – культурологічний.

Ще однією характерною рисою аналізованого збірника є широке історичне тло, на якому розглядаються та чи інша пам'ятка, подія, постать, використання його авторами архівних джерел, мистецьких зразків із різних зібрань, почасти й закордонних.

Перевагою цього збірника є й те, що окремі автори намагаються спростувати усталений погляд на проблему, повернути до наукового обігу (вже в іншому культурному контексті) творчий доробок відомих постатей, поглянути на них іншими очима і тим самим глибше окреслити жанрово-стильовий спектр, приміром, музичної естради Галичини 30-50-х років ХХ століття, як це намагається здійснити Н.Майчик, аналізуючи творчий доробок Є.Козака, або М.Мозговий, досліджуючи взаємодію фольклорного і модерного аспекту у вітчизняній пісенній творчості, або Я.Горбачевська, аналізуючи неокласицистські тенденції в альтових соло-сонатах Пауля Гіндеміта 20-х років минулого століття та ін.

Тож серед розвідок історико-культурного спрямування, репрезентованих у **розділі І** достатньо оригінальними є матеріали багаторічного автора цієї збірки - Я.Бондарчук стосовно архітектурного декору замків, храмів, оборонних башт маєтків князів Острозьких та дослідження, підготовлені нею у співавторстві з реставратором мистецького комплексу Національного університету „Острозька академія” М.Бендюком і спрямовані на вивчення портретної галереї цієї родини. У статті здійснено спробу вперше представити усю портретну галерею (XVI – I половини XVII ст.) згаданої вище славетної української родини, прослідкувати еволюцію в її мистецьких зображальних засобах, характеристиці персонажів, дошукатися

витоків та обставин створення того чи іншого портретного зразка. Чимало висновків авторів, зроблених у статті, допоможуть краще зрозуміти особливості жіночого ренесансного портрета та сутність сарматського портретного типажу в українському образотворенні, в якому через кризу ренесансної ідеології, падіння рівня духовності особистості компенсувалося за рахунок виявів високого соціального статусу персонажу.

Зібраний матеріал переконливо демонструє також роль меценатів у становленні православної культури, напругу міжконфесійної боротьби у тогочасній Речі Посполитій тощо.

Неодноразово на сторінках нашого збірника порушувалися питання стану побутування народного інструментарію, його еволюції в умовах сьогодення, нових форм функціонування народних інструментів та характеристиках специфічних прийомів звуковидобування на них тощо. Наводилися, здавалось, втрачені зразки патентів на винаходи та удосконалення, їх детальні описи і наголошувалося на важливості використання цих, вже нових інструментів для сучасної практики музичного життя.

У вип.15 цю дискусію продовжує Т.Сідлецька, зосереджуючи увагу не лише на тенденціях, помічених в еволюції народно-інструментальної практики періоду здобуття Україною незалежності, коли природно посилювався інтерес до історико-мистецької проблематики (і в той же час відбувся розпад традиційно одержавленої галузі культури), але й на ретроспективних здобутках у формах удосконалення того чи іншого інструменту, розширенні його звуковисотних і тембрових можливостей, а отже змінах у репертуарній сфері. Акцентує увагу автор і на проблемах функціонування підприємств музичної промисловості, без яких неможливий подальший масовий випуск потрібного інструментарію сьогодні.

Вивчення народного інструментарію продовжує Л.Пасічник, розглядаючи побутування вітчизняної народно-інструментальної ансамблевої традиції у контексті календарних та сімейно-побутових обрядодійств. Охоплюючи широке історичне тло, нею здійснено систематизацію даних про засоби виконання інструментальної музики, жанрові різновиди обрядового інструментарію, склад ансамблів тощо.

Взагалі мистецтвознавча проблематика ХХ століття загалом на теренах Центральної, Західної і Східної України, як свідчать матеріали представлених розвідок (Л.Процик, М.Барановська, І.Ян, Л.Карпова, М.Мозговий, О.Лучанко та ін.), є найбільш актуальною для авторів цього випуску і складає чи не більшу половину дослідницьких матеріалів.

Ще один аспект тематики збірника – джерелознавча база культурно-мистецького процесу: сучасної Рівненщини (С.Виткалов) та вивчення стильових ознак творчості представника Волинського краю 30-50-х років ХХ століття в історіографії – Н.Хасевича (Л.Крайлюк).

Предметом аналізу **другого розділу** збірника є переважно музичні твори, вперше оприлюднені для широкого загалу наприкінці 90-х – початку ХХІ століття, тобто мистецькі опуси, які ще не ставали об'єктом спеціального наукового музикознавчого аналізу. У цьому переліку інтерес викликають й композиції, не лише створені останнім часом і не вивчалися з музикознавчої точки зору, як це намагається висвітлити О.Коменда на прикладі хорової партитури „Кривий танець” сучасного волинського композитора В.Тиможинського; вони цікаві також й тим, що ці музичні композиції, підготовлені чи не вперше для дещо непопулярних інструментів, інструментів, які забезпечують в оркестрі ритмічну групу, або гармонічне тло і які фактично не використовувалися як солуючі в концертній практиці. Йдеться про Концерт для контрабаса з оркестром Г.Ляшенка (О.Лучанко). Та й контрабасовий концертний репертуар, як відомо, загалом охоплює майже два десятки творів. Тому кожен новий опус, а тим більше, якщо він написаний безпосереднім виконавцем, – є важливою подією у музичному житті.

Узагалі, як уже зазначалося у наших наукових збірниках, на Волині формується потужна мистецтвознавча школа з молодих дослідників, що намагаються активно пропагувати, а з іншого боку, – і досить активно стимулювати творчість місцевих композиторів, довести актуальність і творчу спроможність регіональної культурно-мистецької проблематики в умовах

сьогодення. І в результаті творчість цих композиторів перестає сприйматися як локальний талант і поступово виходить за межі лише регіону, України.

Щодо тематики цього розділу – то основними векторами його наповнення є переважно аналіз музичних зразків, підготовлених для окремих інструментів. Умовно тематику можна поділити на декілька напрямів, зокрема першого, що охоплює питання, пов'язані із інструментальною музикою:

- вивчення звуковиражальних можливостей духових інструментів (труби) (на прикладі аналізу одного твору в інтерпретаціях Т.Докшицера (Росія) та У.Марсаліса (США) (В.Подольчук));

- інструментальна творчість (концерти для духових інструментів) та її модифікація в доробку нової генерації львівських композиторів – В.Камінського, Б.Фроляк, Л.Думи (Н.Вакула); витоки становлення Катовіцької композиторської школи останньої третини ХХ століття, що послідовно обстоює принципи радикального оновлення норм композиторського мислення і основ музичної мови (Л.Сидоренко); скрипкові композиції, що стали основою світового концертно-конкурсного репертуару виконавців (цикл „Шість сонат для скрипки соло” Ежена Ізаї) (О.Бахталовська);

- українська інструментальна сюїта, створена у 70-80-х роках минулого століття, що відбиває жанрово-стильове її різнобарв'я і репрезентована творчістю Лесі Дичко, Я.Фрейдліна, Я.Верещагіна, В.Сильвестрова, М.Колесси, Є.Станковича, Ю.Іщенко, Л.Грабовського та ін. Враховуючи існуючі точки зору на проблеми типології цього жанру, автор (П.Довгань) обирає стильовий та композиційно-драматургічний критерії у її вивченні і в цьому контексті розглядає найбільш яскраві мистецькі зразки.

Другий вектор досліджень представлений розвідками зі сфери хорового, танцювального та образотворчого мистецтва, в якому аналізуються:

- духовна музика (на прикладі жанрових, образно-поетичних, структурно-інтонаційних особливостей Канону св. Андрія Критського з хорової спадщини Д.Бортнянського). На підставі названого вище зразка здійснено дослідження особливостей застосування музичних засобів втілення поетичного змісту та художньо-ціннісні аспекти цієї композиції (І.Регуліч);

- специфіка конкурсного виконання танго, враховуючи той складний еволюційний шлях, який пройшов цей танець на мистецьких майданчиках Європи;

- творчість незаслужено забутих на Батьківщині театрального художника, портретиста, педагога, який чимало часу працював у Рівному – Георгія Петровича Косміаді та оригінального графіка, представника руху опору часів II Світової війни – Ніла Хасевича, розробкою жанрово-стильової палітри, культурно-мистецьких зв'язків займаються місцеві науковці (Л.Костюк, Л.Крайлюк). Перші збірки матеріалів, Каталог мистецьких творів, укладених на підставі розкритих архіві КДБ, документів і художніх зразків, переданих родиною Г.П.Косміаді, що характеризують діяльність митця в еміграції, вже вийшли друком на Рівненщині;

У **третьому розділі** вміщено декілька повідомлень, мета яких - репрезентація творчості відомих регіональних постатей (двоє з яких через ідеологічні обставини так і залишилися діячами регіонального рівня): *Семена Ластовича-Чулівського* (теоретика та практика вдосконалення бандури, автора оригінального підручника „Кобза-Бандура”, чий талант розвинувся за межами України – в Німеччині); *Кароля Мікулі*, улюбленого учня Ф.Шопена, більш відомого, утім, як музично-громадського діяча, виконавця, ніж композитора, діяльність якого пов'язана з Буковинським краєм; наших сучасників – *Миколи Ластовецького*, організатора культурно-мистецького життя Дрогобича з широким діапазоном його композиторсько-педагогічної творчості, який сприяє формуванню нових засад духовності регіону; *Віктора Гуцала* – видатного диригента України, чия організаційно-творча діяльність пов'язана не лише із широкою концертною практикою, презентацією вітчизняної мистецької

традиції за межами республіки, формуванням „золотого фонду” музичного мистецтва, але й із розширенням виражальних засобів українського оркестру народних інструментів.

Уперше в нашому збірнику публікуються матеріали, що дають змогу поглянути на стан музичного життя України другої половини ХХ століття за допомогою епістолярної спадщини (І.Майчика та О.Приходька), кожен із респондентів якого стояв у витоків оригінальних українських художніх колективів, зародження концертного життя, зробив вагомий внесок у розвиток музичної педагогіки, а згодом через ідеологічні обставини один з них перебував за межами держави, а інший творив у радянському Львові.

Резюме

Аналізується стан вивчення культурно-мистецької проблематики в сучасній Україні.

Ключові слова: культурно-мистецьке життя, творча особистість, Україна.

Summary

The state of study of cultural and art problems in modern Ukraine is analysed.

Key words: cultural and art life, creative personality, Ukraine.

ЗМІСТ

В.Г. Виткалов. Культурно-мистецька практика України у науковому вимірі 3

Розділ I. ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

<i>О.А. Куліш.</i> Особливості мистецького світобачення за доби давньокам'яного віку	6
<i>Р.Д. Михайлова.</i> Політичні та етномистецькі зв'язки населення Галицько-Волинської Русі й Північного Причорномор'я	10
<i>Я.В. Бондарчук, М.М. Бендюк.</i> Портрети князів Острозьких XVI – першої половини XVII століття	21
<i>Я.В. Бондарчук.</i> Архітектурний декор замків, храмів, оборонних башт князів Острозьких XIV–першої половини XVII століття	43
<i>Н.Т. Майчик.</i> Камерно-вокальна творчість Є.Козака в контексті тенденцій розвитку естрадного жанру в музичній культурі Галичини	62
<i>Ю.М. Шеломанова-Булавка.</i> Дерев'яні храми Волині XVII – XIX століть та архітектурно-мистецькі засоби їх виразності	68
<i>Л.Л. Процик.</i> Театральне життя України 20-х рр. XX століття: культурно-мистецький пошук	73
<i>М.В. Барановська.</i> Культурно-мистецька діяльність національних меншин Києва 20-30 рр. XX століття	78
<i>І.М. Ян.</i> Діяльність музичної інтелігенції Харкова в структурі соціокультурних процесів 20 – початку 30-х років XX століття	83
<i>Т.І. Сідлецька.</i> Народно-інструментальне мистецтво України: витоки, тенденції та перспективи розвитку	89
<i>Л. Пасічник.</i> Народно-інструментальна ансамблева музика календарних та сімейно-побутових обрядових дійств на Гуцульщині	96
<i>М.П. Мозговий.</i> Стильовий демократизм як чинник розвитку української естрадної музики	100
<i>Я.Н. Зайцева.</i> Особливості функціонування музичних субкультур	106
<i>Г.В. Карась.</i> Українські співаки зарубіжжя у міжкультурній комунікації в сучасній Європі крізь призму ідентичності	110
<i>М.В. Богданова.</i> Специфіка конкурсного виконання танго	116
<i>Л.О. Карнова.</i> Естетика святкової обрядовості українців в історичному контексті соціокультурної інтеграції	121
<i>С.В. Оборська.</i> Естетико-технологічні чинники формування модерну як мистецького стилю	125
<i>Л.В. Крайлюк.</i> Проблеми жанрово-видової структури та еволюції образної системи творчості Ніла Хасевича в історіографії	131

Розділ II. ТЕОРЕТИКО-МИСТЕЦЬКІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

<i>В.В. Подольчук.</i> Звук як головний засіб музичної виразності	138
<i>Я. Горбачевська.</i> Неокласицистські тенденції в альтових соло-сонатах Пауля Гіндеміта 20-х років XX століття	142
<i>Л.В. Сидоренко.</i> Інноваційність індивідуальної системи виразових засобів у „Трансляції VI” Антверпа Козловського	148

Н.О. Вакула. Концерт для духових інструментів у контексті розвитку та модифікацій жанру сучасного інструментального концерту	153
О. Лучанко. Концерт для контрабаса з оркестром Геннадія Ляшенка – явище в українському контрабасовому мистецтві	159
І.В. Регуліч. „Канон св. Андрія Критського” Д. Бортнянського: питання жанрової поетики та структури	165
О.М. Бахталовська. „Шість сонат для скрипки соло” Ежена Ізаї як складова концертного репертуару виконавців	174
П.В. Довгань. Жанрові метаморфози української інструментальної сюїти 70-80-х років ХХ століття	180
О.І. Коменда. Сміслові метаморфози „Кривого танця” Віктора Тиможинського	186
С.В. Вишневська. Жанрова динаміка репертуару співака-бандуриста	194
С.В. Виткалов. Культурно-мистецька еволюція Рівненщини в джерелознавчій базі початку ХХІ століття	199

Розділ III. РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

В.Г. Дутчак. Семен Ластович-Чулівський – теоретик і практик удосконалення бандури в українському зарубіжжі (до 100-річчя від дня народження митця)	210
І.С. Глібовицький. Кароль Мікулі та його зв'язки з буковинським краєм	219
І.Л. Бермес. Життєві домінанти Миколи Ластовецького	225
С.С. Хащеватська. Віктор Гуцал: творчий досвід та виконавська діяльність	232
О.І. Майчик. Хорова культура України у рефлексіях О.Приходька та І.Майчика (соціо-психологічний аспект)	238
Л.К. Костюк. Творчість Георгія Косміади в культурно-мистецькому середовищі Німеччини 40-60-х років ХХ століття	244
С.І. Іскра. Музична творчість представників римо-католицьких громад у соціокультурному просторі Поділля	250
Відомості про авторів	255